

Národní park Amboseli – malý rozlohou, velký charakterem

Amboseli je klenotem keňských národních parků, neboť právě zde můžeme pozorovat stále ještě relativně velké množství slonů na pozadí atraktivní scenérie. Pohled na Kilimandžáro se stává podívanou zejména při úsvitu, nebo pak při soumraku. Jedinečnost tohoto malého národního parku také zvyrazňuje zdejší ekosystém, na němž se zajímavě kombinují vlivy topografické, hydrologické, geologické i kulturní. Vedle populace slonů, čítající v současnosti kolem 1,5 tisíce jedinců, zde můžeme sledovat stáda pakoňů a zeber, hrochy, buvoly, gazely, ale i lvy nebo hyeny, významné je též početně a druhově pestré zastoupení ptáků.

Národní park o rozloze 392 km² se nachází v provincii Rift Valley na jihu Keni nedaleko hranic s Tanzánií. Jeho bezprostřední severozápadní poloha od horského masivu Kilimandžáro (5 895 m n. m.) nabízí typické panorama (obr. 1), které je významným činitelem turistického ruchu oblasti. Název parku byl odvozen od sezonního jezera Amboseli, samotné slovo pochází z masajského výrazu pro sláný prach – empusel. Park tvořil nejprve součást rozsáhlejší chráněné oblasti, teprve v r. 1974 bylo vyčleněno současné území a jeho status změněn na národní park. Od r. 1991 je Amboseli v rámci projektu UNESCO a jeho programu MAB (Man and the Biosphere) zařazen mezi biosférické rezervace.

Území je součástí ekosystému Amboseli, který zahrnuje spíše suchý typ tropické savany obohacený o vlhčí místa v okolí mokřadů. V užším slova smyslu se hovoří o oblasti s rozlohou kolem 3 000 km², zahrnující NP Amboseli a přilehlá území Masajů (group ranches) v rámci distriktu Kajiado (obr. 12). V širším slova smyslu

jde o plochu větší než 8 000 km², která zasahuje západně do Tanzanie (areál na západě od Kilimandžára až po alkalické jezero Natron), východně k NP Chyulu Hills a jihovýchodně k NP Tsavo West. Řada studií a autorů pracuje však ještě s rozsáhlejším územím. Park Amboseli je charakteristický semiaridním, místy až aridním ekosystémem, který ale nabízí pestré biotopy – travnaté planiny, mokřady, akáciové lesy i skalnaté oblasti. Některé vodní plochy jsou trvalé (Enkongo Narok, Olokenya), jiné sezonní (Amboseli). Jezero Amboseli vzniklo následkem 1,5 milionu let staré erupce Kilimandžára, kdy došlo k přerušení toku vody z hor a vzniklo bezodtokové jezero, které bývá vyjma období vydatných dešťů většinu roku vyschlé. Národní park se nalézá u východní větve Východoafrické příkopové propadliny (riftu) na úpatí sopky Kilimandžáro. Geologický podklad oblasti tvoří metamorfované prekambričské horniny s rulami, svory, migmatity, granulity a krystalickými vápenci. Na povrch vystupují v severozápadní části ve vrchovině Ngori-

gaishi Hills a na severovýchodě ve vrchovinách Lerne Boti a Ol Doingo Narigaa. Zbytek krystalinika tvoří pozdně třetihorní parovina (peneplén), pokrytá mladšími sedimenty. Ve středu národního parku se nalézá pánev vyplněná jezerními a říčními sedimenty, např. jíly, slínovci, vápenci a nebezpečnými písky. Ty jsou překryty holocenními navátými usazeninami. Pánev má trojúhelníkový tvar, zužuje se k východu, kde je vklíněna mezi lávové vyvřeliny. Její východní část je trvale zamokřená, kdežto v západní části najdeme zmíněné bez tvaré mělké sezonní jezero. Jižní části parku pokrývají lávové pliocenní vyvřeliny. Vznikly při erupcích Kilimandžára a z lávy jeho parazitárních průduchů, jsou složeny ze starších čedičů a mladších porfyrů, fonolitů a trachytů. Vulkanická jižní část také představuje hlavní zdrojnicí vody centrální pánve.

Život v parku ovlivňují především střídající se období sucha a dešťů. Krátké deštivé období připadá na listopad a prosinec, dlouhé pak na březen až květen. Amboseli leží ve srážkovém stínu Kilimandžára, kde úhrn srážek dosti kolísá i v rámci let, průměrné roční hodnoty se pohybují kolem 696 mm. Nejvydatnějším srážkovým měsícem je duben (157 mm), nejméně srážek spadne v červenci (pouhých 5 mm). Velmi suché sezony (např. v r. 2009) se významně podepisují na vegetaci a samozřejmě i početním stavu zvířat. Jedním z důsledků jsou konflikty s masajskými pastevci, kteří ženou svá stáda dobytka k napaředlům do nitra parku. Park se nachází v nadmořské výšce 1 100 až 1 210 m. Panuje zde proto tropické klima, ale s mírnějšími teplotami – v průměru se pohybují kolem 21,3 °C. Nejteplejšími měsíci jsou leden, únor a březen (krátké období sucha), kdy maxima dosahují 30 °C, nejnižšími červen až říjen (dlouhé období sucha), s denními maximy kolem 25 °C. Kvůli tropické lokalitaci se průměrné roční kolísání teplot pohybuje pouze kolem 4,3 °C.

Severozápadní část parku, kde leží jezero Amboseli, je poměrně suchá a holá, kdežto směrem k jihovýchodu bývá vegetace bohatší. Nejzelenější jsou však jižní a jihozápadní úseky. Základní typy vegetace představují stromy, křoviny a trávy, přičemž největší podíl travnatých ploch zaujímá savana s roztroušenými dominantními akáciemi (*Acacia xanthophloea*, *A. tortilis*, nově řazenými do rodu *Vachellia*), které mohou tvořit až lesy. Ve stromovité a keřovité vegetaci dále najdeme zastoupeny např. *Balanites glabra* (*Balanitaceae*), *Azima tetraantha* a *Salvadora persica* (salvadorovité – *Salvadoraceae*) nebo myrthovníky (*Commiphora*) z čeledi březulovitých (*Burseraceae*). Početné jsou datlovníky druhu *Phoenix reclinata*, často seskupené v neprostupné okrsky. Ze sukulentů zde rostou některé pryšce (*Euphorbia*). Trávy a byliny otevřených savan zahrnují druhy jako *Sporobolus helvolus* či *S. ioclados*, *Chloris virgata* nebo *Enneapogon cenchroides* z čeledi lipnicovitých (*Poaceae*), zástupce rodu *Commicarpus* (nocenkovité – *Nyctaginaceae*) nebo *Achyranthes aspera* (laskavcovité – *Amaranthaceae*). V biotopech lesů a houštin se vyskytuje např. keř *Justicia odora* (paz-

2

3

4

5

1 Symbolem národního parku Amboseli je slon africký (*Loxodonta africana*). Jižní část parku mění svůj charakter v akáciový les, v dále území přechází do Tanzanie s nejvyšší horou afrického kontinentu – Uhuru v masivu Kilimandžáro. Foto M. Lubina

2 Gazely Thomsonovy a Grantovy (*Eudorcas thomsonii* a *Nanger grantii*) lze pozorovat v celém parku, největší skupiny však vytvářejí na otevřených savanách. Foto M. Lubina

3 Malá a skrytě žijící antilopa trávni (*Raphicerus campestris*)

4 Buvol africký (*Syncerus caffer*), v pozadí snímku rodina slonů

5 Pohled na množství zeber, pakoňů a jiných kopytníků pasoucích se na travnatých plochách není výjimečný.

6 Bohatá vegetace ve formě křovino-travnaté savany s četnými akáciemi v jihozápadní části parku nabízí útočiště žirafám masajským (*Giraffa camelopardalis tippelskirchi*). Foto M. Lubina

nehtníkovité – *Acanthaceae*) a vytrvalá bylina *Barleria spinisepala* ze stejné čeledi. Vegetaci mokřadů a vodních rostlin tvoří např. trávy *Sporobolus spicatus* a troskat trsnatý (*Cynodon dactylon*), šáchorý *Cyperus dives* a *C. laevigatus* (šáchorovité – *Cyperaceae*) či babelka řezanovitá (*Pistia stratiotes*, árónovité – *Araceae*).

Pod Kilimandžárem bývá rušno

Jedním z hlavních lákadel k návštěvě národního parku Amboseli je možnost setkat se s množstvím kopytníků. Jejich počet se však mění nejen v rozmezí let, ale významně i během roku v souvislosti se

střídáním sucha a deště. Období sucha lákají býložravce k trvalým napajdlům kolem mokřadů. Období deště a nová čerstvá vegetace naopak způsobují migraci i do širšího okolí parku. Otevřené pláne travnatých savan jsou charakteristické pro velká stáda (obr. 5), hlavně pakoňů bělobradých (*Connochaetes taurinus albojubatus*) a zeber stepních (*Equus quagga*) – konkrétně východoafrické zebry Böhmovy (*E. q. boehmi*). Z menších antilop upoutají pozornost gazely Thomsonovy (*Eudorcas thomsonii*) a g. Grantovy (*Nanger grantii*), dříve společně řazené do rodu *Gazella* (obr. 2). K typickým kopytníkům travnatých plání i křovin a okrajů lesů patří v neposlední řadě prase savanové (*Phaco-*

choerus africanus). Známé a příbuzné prase bradavičnaté (*P. aethiopicus*) má areál mnohem omezenější, v oblasti ekosystému Amboseli zasahuje do nedalekého NP Tsavo West. Savany s rozptýlenými akáciemi obývají žirafy masajské (*Giraffa camelopardalis tippelskirchi*, obr. 6), dnes vyčleňované spíše jako samostatný druh *G. tippelskirchi* (při pojetí čtyř různých druhů žiraf, v Keni žijí tři z nich), a impaly keňské (*Aepyceros melampus rendilis*), kdežto mokřady lákají skupiny buvolů afrických (*Syncerus caffer*, obr. 4) a hrochy obojživelné (*Hippopotamus amphibius*).

Když se píše o NP Amboseli, ihned vyvstane spojení se slonem africkým (*Loxodonta africana*). Slon s vrcholy Kilimandžára v pozadí je typickým symbolem celé Afriky, takže obě ikony mají vyobrazení ve znaku národního parku. Zástupce slonů uvidíme početně ve všech biotopech parku, od brodících se jednotlivců v mokřadech přes malé skupiny v akáciové savaně až po velká stáda pochodující travnatými planinami. V rámci podpory NP Amboseli a ochrany zvířat se angažuje řada institucí a jednou z nejznámějších je The Amboseli Trust for Elephant (<https://www.elephanttrust.org/>) s projektem výzkumu a ochrany slonů AERP (Amboseli Elephant Research Project), trvajícím již více než 40 let. Působení této organizace bylo jedním z významných faktorů, jenž ochránil zdejší sloní populaci kolem r. 1980, kdy intenzivní vlna pytláctví postihla slony např. z oblastí obou národních parků Tsavo i jiných částí východní Afriky. Díky této skutečnosti se můžeme v Amboseli stále setkat s výrazným podílem starších sloních jedinců

6

a s přirozenou věkovou strukturou stád oproti jiným národním parkům. Celkově klesla v Africe v letech 1979–89 početnost slonů z 1,3 milionu jedinců asi na 600 tisíc exemplářů, přičemž v Keni šlo o pokles ze 130 tisíc na 20 tisíc. A pytláctví ohrožuje (nejen) tento druh i nadále. Jak jsme uvedli, v NP Amboseli nyní žije přibližně 1,5 tisíce slonů.

Naproti tomu zastoupení predátorů, co do počtu jedinců, není nijak velké. Početní stavy rok od roku kolísají, ale značný vliv má střet zájmů mezi ochranou zvířat a Masaji. Gepard východoafrický (*Acinonyx jubatus raineyi*), který býval v parku poměrně běžný, je v současnosti pozorován jen zřídka, negativně působí zřejmě také rušení početnými terénními automobily s turisty. Velmi vzácně se můžeme setkat s levhartem africkým (*Panthera pardus pardus*) nebo servalem (*Lepailurus serval*). Daleko četnější jsou zde skupiny hyen skvrnitých (*Crocuta crocuta*) a šakalů čabrakových (*Canis mesomelas*). Zahlédnout lvy nubijské (*Panthera leo nubica*) nelze sice často, ale zároveň ani výjimečně. Před několika lety byli lvi v Amboseli masajskými lovci vyhubeni a později sem znovu vysazeni.

Některé zdroje udávají z Amboseli více než 400 druhů ptáků, z toho asi 40 druhů dravců. V souvislosti s mokřady v centrální části parku tu můžeme pozorovat přibližně 50 ptačích druhů vázaných na vodní prostředí. K takovým patří ostnák africký (*Actophilornis africanus*), čejka bělohavá (*Vanellus crassirostris*) a č. běločelá (*V. armatus*), dále několik druhů volavek brodících se mezi rákosy, především

7 Kočkodan červenozelený (*Chlorocebus pygerythrus*) je hojně se vyskytujícím zástupcem primátů.

8 Strdimil senegalský (*Chalcomitra senegalensis*)

9 Ledňáček senegalský (*Halcyon senegalensis*) má široký areál v západní, střední a východní Africe.

10 Marabu africký (*Leptoptilos crumenifer*) rovněž obývá velkou část Afriky jižně od Sahary. V Amboseli jde o běžně pozorovaného většího brodivého ptáka. Foto M. Lubina

11 Na akáciích vyhlíží kořist mandelík fialovoprský (*Coracias caudatus*).

12 Masajské vesnice se nacházejí v okolí a na okraji národního parku.

Snímky J. Valenty, pokud není uvedeno jinak

volavka popelavá (*Ardea cinerea*), v malém počtu v. bílá africká (*A. alba melanorhynchos*). Od května do října tu pobývá také v. modrozobá (*Ardeola idae*), hnízdící na Madagaskaru. Nechybějí ani slučiče pestrá (*Rostratula benghalensis*), plameňák malý (*Phoeniconaias minor*), jeřáb královský východoafrický (*Balearica regulorum gibbericeps*), pelikán bílý (*Pelecanus onocrotalus*), ibis posvátný (*Threskiornis aethiopicus*) nebo nesyt africký (*Mycteria ibis*). Početná je populace savan bývající k vidění pštros dvouprstý masajský (*Struthio camelus massaicus*) a nejrůznější druhy dropů, častý je např. drop kori (*Ardeotis kori*), d. Hartlaubův (*Lissotis hartlaubii*) a d. bělobřichý (*Eupodotis senegalensis*). Početná je populace hadilova písáře (*Sagittarius serpentarius*), dravec

lovícího pomocí dlouhých končetin. Všudypřítomní v savaně jsou mrchožravý čáp marabu africký (*Leptoptilos crumenifer*, obr. 10) či frankolín žlutohrdlý (*Francolinus leucoscepus*) z řádu hrabaví (Galliformes). Nejvděčnější stanoviště mnohých ptáků představují solitérní akácie. Vyhledává je např. sparák bělobřichý (*Corythaixoides leucogaster*) z řádu turakové (Musophagiformes), vousák červenožlutý (*Trachyphonus erythrocephalus*) z řádu šplhavců (Piciformes), mandelík fialovoprský (*Coracias caudatus*, obr. 11) ze srostloprstých (Coraciiformes), zoborožec Deckenův (*Tockus deckeni*), poštolka jižní (*Falco naumanni*) nebo pěvci leskoptev nádherná (*Lamprotornis superbus*) z příbuzenstva špačků, vdovka modrá (*Vidua hypocherina*), tuhýkovec červenoskvrný (*Rhodophoneus cruentus*) a snovač černo-krký (*Ploceus nigricollis*). K regionálně ohroženým druhům národního parku se řadí vzácný návštěvník anhinga africká (*Anhinga rufa*), občasný host husička krátkoocasá (*Thalassornis leuconotus*), z velkých dravců pak sup chocholatý (*Trigonoceps occipitalis*) nebo orel bojovný (*Polemaetus bellicosus*).

Amboseli patří k známým a vyhledávaným východoafrickým národním parkům, relativně dobře dostupným z keňského hlavního města Nairobi (letecky i po silnici). Jeho roční průměrná až statisícová návštěvnost dosahuje nejvyšších příček mezi chráněnými územími v Keni. A to jistě představuje pro zdejší ekosystém novou podobu zátěže, jejíž rizika a následky se teprve odhadují.

